

u ovim zbornicima istražuju politiku i državu, kulturu i ideje u njihovoj povezanosti. Da ovi zbornici zaslužuju našu pozornost autor osvrt naglašava: "Oni spadaju u najcitiranija dela srpske historiografije u devedesetim godinama, a njihovom izdavaču Institutu za noviju istoriju Srbije, od ukupnog tiraža ostali su samo arhivski primerci." (str. 261.) Posljednji prilog je osvrt Ljubodraga Dimića na knjigu *dr Senke Babović Raspopović* pod naslovom *Kulturna politika u Zetskoj banovini 1929-1941*, Podgorica 2002, 353.

Raznovrsnost tema, izvornost istraživanja, njihova stručna prezentacija i sasvim nov pristup fenomenima iz prošlosti najbolja su preporuka za najnoviji broj *Godišnjaka*. ■

Vera Katz

Međunarodna naučna konferencija *Genocid nad Bošnjacima sigurnosne zone UN Srebrenica jula 1995. godine – pouke budućim generacijama*

Genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine skrenuo je na sebe međunarodnu pažnju još u toku same agresije. U organizaciji Društva za ugrožene narode, 20. i 21. septembra 1992. godine u Frankfurtu na Majni (Njemačka), održano je Međunarodno saslušanje: *Etničko čišćenje i masovno protjerivanje u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, na Kosovu*, a potom je u organizaciji Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava iz Sarajeva i Društva za ugrožene narode – Internacional, u Bonu, od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine održan Međunarodni kongres za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine. Već drugu godinu po okončanju rata i povodom druge godišnjice užasnog masakra Srebreničana, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, u okviru svoje aktivnosti na detaljnijoj rekonstrukciji genocida u Bosni i Hercegovini, organizirao je Međunarodni naučni skup *Zločini nad Bošnjacima u Srebrenici za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu* jula 1997. godine u Sarajevu i sadržaj njegovih referata objavio u prvoj knjizi edicije *SREBRENICA 1995*.

Svjesni problema vezanih za historijsku distancu, ne samo u ovom slučaju, istraživači savremene historije ne mogu čekati trideset, odnosno pedeset godina da se otvore određeni arhivski fondovi. Prisiljeni su i uz rizik pratećih dnevnopolitičkih natruha da rekonstrukciju svoga predmeta naučnog interesa vrše i na osnovu malobroj-

nih dostupnih, pa i drugostepenih izvora. U našem slučaju posao je značajno olakšan procesuiranjem zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjenih na području bivše Jugoslavije od 1991. godine pred Haškim tribunalom. Uz to, ostale zainteresirane društvene naučne discipline nisu u toj mjeri opterećene historijskom distancom.

Tako je Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pored drugih aktivnosti, objavio tri i pripremio više knjiga o genocidu i drugim oblicima zločina u sigurnoj zoni UN-a Srebrenica, jula 1995. (Edicija SREBRENICA 95.). Njegova nastojanja da intenzivira proučavanje genocida u Bosni i Hercegovini, konačno su, u okviru desetogodišnjice masakra, rezultirala organiziranjem Međunarodne naučne konferencije "GENOCID NAD BOŠNJACIMA SIGURNE ZONE UN-a SREBRENICA JULA 1995. - POUKE BUDUĆIM GENERACIJAMA." Konferencija je bila popraćena posjetom mjestu zločina i Memorijalnom centru Potočari, uključujući u ceremonijal ukopa novoidentificirane grupe žrtava genocida i uvidom u jednu masovnu grobnicu; Izložbom dokumentarnih fotografija u sali u kojoj je održavana Konferencija i obilaskom obnovljenog gradskog jezgra Mostara i Starog mosta na dan kada su uvršteni u Svjetsku i baštinu UNESCO-a.

Tema ovog naučnog skupa bila je precizno formulirana i ograničena na julske dane 1995. godine, koji su, nažalost, sa zakašnjenjem, ipak potresli svijet. Tema je bila *genocid* kakav se u Evropi nije dogodio od Drugog svjetskog rata. Njegova kulminacija sažeta u svega četiri dana (13, 14, 15. i 16. juli), kada je svakog dana vršena organizirana likvidacija po 2.000 nedužnih ljudi - zarobljenika, uključujući i dječake, likvidiranih samo zato što su pripadali narodu koji se našao na putu širenja *Lebensraum* u okviru jednog velikodržavnog projekta. Monstruoznost zločina i kratkoća izvršenja, te činjenica da je višednevni masakr fertilnih muškaraca povezan sa dvodnevnom deportacijom žena i djece i lepezom kodificiranih i nekodificiranih oblika zločina stvarno bio samo vrh ledenog brijega genocida nad Bošnjacima okupiranih teritorija Bosne i Hercegovine, čije žrtve još nisu ni izdaleka utvrđene ni pobrojane.

Uz podršku Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Međunarodne asocijacije istraživača genocida – IAGS, Svjetskog viktimološkog društva – WSV, Društva za ugrožene narode – Internacional, te većeg broja profesora poznatih univerziteta, na Konferenciju se odazvalo više od 120 eminentnih istraživača ove problematike, a Univerzitet Sjeverna Karolina iz Sjedinjenih Američkih Država pridružio se kao suorganizator.

Među gotovo dvije stotine učesnika Konferencije bili su profesori i drugi saradnici najpoznatijih univerziteta (Yale, Harvard, Standford) i naučno-istraživačkih ustanova (Genocide Watch, Gesellschaft für bedrohte Völker- International, ICMP i dr.) iz petnaestak zemalja i sa svih pet kontinenata. Multidisciplinarni pristup Konferenci-

je ilustriralo je prisustvo većeg broja naučnih disciplina (historije, kriminologije, filozofije, viktimologije, antropologije, prava, žurnalistike, psihologije, sociologije...), a aktivnog učešća na Konferenciji uzeo je i veći broj aktivista humanitarnih organizacija, udruženja preživjelih žrtava, vjerskih i drugih organizacija. Posebno radije prisustvo brojnog naučnog podmlatka, studenata, magistranata i doktoranata, koji će nastaviti da se bave ovom problematikom.

Koncentrirana naučna rasprava vođena je tri dana u Kongresnoj sali hotela Holiday Inn u Sarajevu, što je, prije svega, bilo uslovljeno velikim interesom i dvostruko većim odzivom od očekivanog. Organizacioni odbor se, iz pijeteta prema žrtvama i pokazanog izuzetnog interesa učesnika, opredijelio da prihvati sve prijavljene referate, ali će oni u procesu pripreme za objavljivanje biti podvrgnuti uobičajenom redakcijskom postupku. Organizacioni odbor se nada da će biti u mogućnosti da bar određen izbor referata i diskusija objavi i na engleskom jeziku.

Uvodno izlaganje za Konferenciju, u Potočarima je podnio direktor Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, prof. dr. Smail Čekić, a pozdravili su je i Diego Aria, specijalni savjetnik generalnog sekretara UN, Dr. Samanta Pauer, direktor Harvardskog centra za politiku ljudskih prava, akademik prof. dr. Muhamed Filipović, podpredsjednik Akademije nauka i umjetnosti Bosni i Hercegovine, gospodin Tilman Cilh, predsjednik Društva za ugrožene narode – Internacional, prof. dr. Mustafa ef. Cerić, reis-ul-ulema Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, mr. Denis Zvizdić, premijer Vlade Kantona Sarajevo, i Nataša Mičić, dok su uvodna izlaganja za tematske cjeline podnijeli akademik Muhamed Filipović - *Kontekst događaja*, mr. Muharem Kreso – *Rekonstrukcija događaja* i prof. dr. Ketrin Džons, profesor Univerziteta Sjeverna Karolina, u Šarloti, SAD – *Poruke budućim generacijama*.

Na sekundarnoj masovnoj grobnici u selu Budak iz koje je ekshumirano 176 posmrtnih ostataka žrtava zločina sigurne zone UN-a Srebrenica, učesnicima Konferencije se obratio predsjednik Federalne komisije za traženje nestalih, što je veoma impresioniralo prisutne.

Ova svjetska naučna konferencija je sva tri dana radila u plenumu, što je omogućilo i olakšalo da sopstvenim čulima sagledamo dimenzije jednog konkretnog zločina, ali i mnoge njegove aspekte bez kojih on, možda, ne bi ni bio moguć. To je omogućilo da se ova tri dana svi sudionici Konferencije bave cjelovitim problemom, a ne samo sa pojedinim njegovim fragmentima.

Naučna rasprava bila je grupirana u tri tematske cjeline: *kontekst događaja*; - *rekonstrukcija događaja* i - *posljedice i pouke budućim generacijama*. Rasprava o kontekstu događaja omogućila je sagledavanje atmosfere i konstelaciju snaga u kojoj je takav događaj uopće moguć; omogućila je uvid u mnogobrojne poteze aktera svjet-

ske politike i posebno odgovornosti određenih političara i ključnih funkcionera aparata Ujedinjenih nacija, koji su svojim činjenjem ili nečinjenjem stvorili uslove da se tako nešto neljudsko može i dogoditi.

Veoma je značajno da karakter definicije i upotrijebljeni termin genocida nije bio upitan, dok je rekonstrukcija događaja pokazala visok stepen istih rezultata. U tome su svi bili saglasni. Problem je sagledavan na osnovu različitih izvora i relevantne dokumentacije. Konferencija je, uz to, otvorila neke nove elemente interpretacije prirode rata u Bosni i Hercegovini 1992. do 1995. i nove perspektive države Bosne i Hercegovine u vremenu koje je pred nama.

Slično je zaključeno i o ciljevima i posljedicama takvog događaja, a veliki broj učesnika je pokušao da formulira i poruke budućim generacijama. Posjeta Potočarima i jednoj od brojnih masovnih grobnica omogućila je istraživačima da lično dožive užasne uslove u kome se, neposredno pred završetak rata i agresije, našlo stanovništvo prvoproglašene sigurne zone UN u Bosni i Hercegovini. Posjeta Mostaru i okolini, pored relaksacije od napornog rada, učesnicima je otvorila pogled na urbicid i kulturocid, kao bitne oblike primijenjenog genocida u Bosni i Hercegovini. Sticajem okolnosti Stari most (sagrađen 1566. godine i srušen 9. novembra 1993.) tog dana, 15. jula 2005. godine, uvršten je u svjetsku baštinu.

Organizatori Konferencije, s obzirom na desetogodišnji protok vremena od samog događaja i nejednaku i dosta oskudnu dostupnost originalne operativne dokumentacije, a naročito na sveobuhvatne napore i mjere izvršilaca genocida za njegovo prikriivanje, te izuzetne probleme u pronalaženju posmrtnih ostataka žrtava i forenzičke teškoće u utvrđivanju njihovog identiteta, nisu očekivali ni definitivnu rekonstrukciju događaja ni definitivne cifre žrtava.

Realno je očekivati objedinjavanje dosadašnjih rezultata parcijalnih istraživanja i na osnovu toga njihovo sumiranje. Na samoj Konferenciji konstatirano je da neki problemi, kao na primjer konačni broj žrtava, vjerovatno nikada neće biti u cijelosti razriješeni i utvrđeni. Ipak, Konferencija je potvrdila značajne korake učinjene u pravcu proširenja saznanja o razlozima ovog monstruoznog zločina neposredno pred okončanje agresivnog rata.

Na kraju Konferencije usvojeni su *Zaključci*. Prodiskutirani i prihvaćeni na kraju trodnevnog rada Konferencije oni su ozbiljan napor da se prevaziđe nepodnošljivo i bezperspektivno stanje stvoreno agresijom na Bosnu i Hercegovinu i genocidom nad njenim najbrojnim narodom. Rane su još svježije, pravda za žrtve ni izdaleka nije zadovoljena i razumljivi su problemi na prevazilaženju posljedica "najmračnijih stranica ljudske historije", kako je ovaj genocid okarakterizirao *Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih nacija od 15. novembra 1999. godine*. ■

Muharem Kreso
